AJLANT – DRZEWO „SIĘGAJĄCE NIEBA”

Do rodzaju bożodrzew, ajlant (*Ailanthus*) z rodziny biegunecznikowatych (*Simaroubaceae*) zaliczamy około 15 gatunków pochodzących z południowej i wschodniej Azji oraz północnej Australii.

Ryc. 1. Bożodrzew gruczołowaty (*Ailanthus altissima*) – stary okaz w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Fot. Magdalena Mularczyk.

Najbardziej znany i uprawiany w różnych połaciach naszego globu jest bożodrzew gruczołowaty (*Ailanthus altissima*, syn. *A. glandulosa*), rodzimy w północno-wschodnich Chinach i północnej części Wietnamu. Należy do drzew szybko rosnących i w Polsce ustępuje pod tym względem jedynie topoli. W optymalnych warunkach dochodzi, choć rzadko, do wysokości 30 m, a roczne przyrosty osiągają 2 m długości. Jednak po kilku pierwszych latach zmniejszają się do 0,5–0,8 m. Nieparzystopierzaste liście, nieraz o długości 90 cm, są złożone z 15–25 jajowatolancetowatych listków, z wierzchu ciemnozielonych, od spodu zaś sinoniebieskawych. Warto przypomnieć, że udało się znaleźć liść o długości 120 cm. U podstawy listków znajdują się najczęściej dwa ząbki z gruczołkami wydzielającymi cukier, chętnie konsumowany przez mrówki. Należy zaznaczyć, że w naszych warunkach nie są one czynne, a roztarte wytwarzają, podobnie jak kwiaty, niezbyt przyjemny zapach. W Europie Środkowej bożodrzew kwitnie dopiero w czerwcu i lipcu. Kwiaty, przeważnie rozdzielnopłciowe, owadopylne i miododajne, są zespolone w wiechowate kwiatostany o średnicy 30 cm. Kielich jest pięciodziałkowy, a korona odznacza się pięcioma żółtawobiałymi płatkami. Wzbudzają ogromne zainteresowanie różnych owadów, a uzyskany smaczny miód pszczeli, początkowo zielonkawy lub brązowawy, przybiera po wykrystalizowaniu barwę brudnoszarozieloną. Pozostające długo na drzewach owoce – jasnozielonkawe skrzydlaki o długości 4 cm, z orzeszkiem w środkowej części, uzyskują po dojrzeniu kolor jasnobrązowy.

Ryc. 2. Bożodrzew gruczołowaty (*Ailanthus altissima*) – korowina. Fot. Magdalena Mularczyk.

Ailanthus altissima należy do gatunków krótkowiecznych, rzadko przekraczających setny rok życia. Wyjątkiem był okaz z parku w Bonn o obwodzie pnia 1,27 m, wysokości 30 m oraz wieku 130 lat.

Młode pędy wierzchołkowe często przemarzają i wówczas wynicowują się pędy boczne, tworząc znamienne rozgałęzienia. Płytki i rozległy system korzeniowy, odznaczający się silnym rozrostem, wytwarza sporo odrośli, najbardziej widocznych w miejscach uszkodzenia korzeni. Wykorzystuje się je do wegetatywnego rozmnażania, lecz są również poważnym zagrożeniem dla fundamentów budynków i rur kanalizacyjnych.

Jakkolwiek ajlant preferuje stanowiska nasłonecznione i żyzne, to jednak jego wymagania względem podłoża są znikome. Często zasiedla tereny suche i jałowe, takie jak gruzowiska, hałdy, nieużytki, a nawet szczeliny murów.

Cechuje go wielka odporność na zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego, zasolenie gleby i deficyt

wody. Nadaje się do sadzenia w pobliżu kopalń, hut i innych uciążliwych zakładów przemysłowych. Oprócz tych zalet długie liście i pięknie wybarwione owoce stanowią wartościowy element dekoracyjny. Można jeszcze dodać, że drzewo wydziela substancję allelopatyczną – ajlantoninę, która znacznie przeciwdziała rozwojowi innych roślin. Jest ona najbardziej skoncentrowana w korze i korzeniach.

Z wyselekcjonowanych odmian doskonały znawca bożodrzewu, Mariusz Lewandowski z poznańskiej firmy ogrodniczej Plantmar, wymienia następujące: 'Aucubaefolia' – o żółto nakrapianych liściach; 'Erythrocarpa' – klon żeński o wyraźnie czerwonych owocach; 'Hongye' – o żywoczerwonych młodych liściach; 'Metro' – klon męski o bardzo zwartej koronie; 'Pendulifolia' – liście większe, przewieszające się na końcach; 'Purple Dragon' – klon żeński o wyraźnie czerwonych owocach.

Ryc. 3. Bożodrzew gruczołowaty (*Ailanthus altissima*) – gałąź z liśćmi i kwiatami w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Fot. Magdalena Mularczyk.

Ajlant uwidocznił się również w medycynie ludowej. Wykorzystywana jest kora z młodych gałązek, a także owoce. Zawierają one nieco alkaloidów, 12% garbników, saponiny, simarubinę, związki kumarynowe i gorycze. Odwar z kory o właściwościach bakteriobójczych i bakteriostatycznych służy w Chinach do zwalczania uporczywych biegunek, jako środek wymiotny i eliminujący pasożyty przewodu pokarmowego. Oprócz tego znalazł zastosowanie w leczeniu malarii, astmy, kołatania mięśnia sercowego i czerwonki. Natomiast owoce są pomocne w usuwaniu nadmiernych krwawień menstruacyjnych oraz hemoroidów. Wywar z liści jest zaś używany w Azji Środkowej do terapii wrzodów.

Niska jakość drewna ogranicza w znacznym stopniu jego gospodarcze wykorzystywanie. Nadaje się jedynie do produkcji papieru i tanich mebli oraz na opał. Liście natomiast służą w Państwie Środka do karmienia hodowanych jedwabników z gatunku *Philosamia cynthia*.

Gdzieniegdzie bożodrzew jako gatunek inwazyjny nie może być tolerowany. Na Węgrzech uważa się go za szkodnika muraw kserotermicznych i naskalnych, a na włoskiej wyspie Procida, zlokalizowanej w Zatoce Neapolitańskiej, poważnie zagraża makii (wł. macchia) – zaroślom zawsze zielonych krzewów i karłowatych drzew. Z kolei w Australii jego ekspansywność sprawiła, że został zaliczony do chwastów.

Ryc. 4. Fragment Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w tle bożodrzew gruczołowaty (*Ailanthus altissima*) 'Erythrocarpa'. Fot. Magdalena Mularczyk.

Ze swych azjatyckich pieleszy ajlant zaczął się rozprzestrzeniać na sąsiednie obszary już w czasach najdawniejszych. Do Europy trafił dzięki francuskiemu misjonarzowi i botanikowi nazwiskiem Pierre Nicolas le Cheron d'Incarville (1706–1758), który w 1740 roku wyjechał z misją do Pekinu. Cesarz z dynastii Qing Qianlong tak się zachwycił mimozą (*Mimosa pudica*) uprawianą przez dostojnego gościa, że pozwolił jezuitom odwiedzać cesarskie ogrody. Należy zaznaczyć, iż ów misjonarz przewiózł na nasz kontynent również nasiona cedreli chińskiej (*Toona sinensis*), perełkowca japońskiego (*Sophora japonica*) i mydleńca wiechowatego (*Koelreuteria paniculata*). Nasiona bożodrzewu zostały wysiane w 1751 roku przez Bernarda de Jussieu z królewskiego ogrodu Jardin du Roi w Paryżu. Zaopatrzył on nimi też dwa arboreta w Anglii. Siedemnaście lat później Philip Miller, główny ogrodnik w Chelsea Physic Garden w Londynie, nadał roślinie miano *Toxicodendron altissimum*. W 1788 roku francuski botanik René Louiche Desfontaines zaliczył ją do rodzaju *Ailanthus* i wprowadził nazwę *Ailanthus glandulosa*. Natomiast w pierwszej ćwierci dwudziestego stulecia Amerykanin Walter T. Swingle ustanowił obowiązujące do dziś określenie gatunku *A. altissima*. W języku mieszkańców wyspy Ambon, wchodzącej w skład indonezyjskich Moluków, „aylanto" znaczy „sięgający nieba", łacińskie zaś miano gatunkowe *altissima* oznacza „najwyższa" (*Ailanthus* jest rodzaju żeńskiego).

Obecnie bożodrzew rozpowszechnił się prawie we wszystkich częściach świata. W Stanach Zjednoczonych pojawił się w 1784 roku i dość szybko objął teren całego państwa. W Europie jest znany w wielu krajach, w Alpach dochodzi do wysokości 1200 m n.p.m. W Polsce pierwsze nasadzenie pochodziło z 1808 roku, a obiektem próby był Ogród Botaniczny w Krakowie. Najczęściej kultywuje się ajlant w parkach i ogrodach, zwłaszcza na obszarze województw zachodnich, a najwięcej drzew, przeszło 2000, rośnie we Wrocławiu.

ŚP. Dr Roman Karczmarczuk